

بررسی و تحلیل ویژگی‌های ساختاری دولت ایالتی کردستان عراق ریباز قربانی نژاد^۱

استادیار جغرافیای سیاسی، واحد علوم و تحقیقات، دانشگاه آزاد اسلامی، تهران، ایران

تاریخ دریافت: ۱۳۹۷/۱۱/۱۰ تاریخ پذیرش: ۱۳۹۸/۳/۱۱

چکیده

کردهای عراق پس از هفت دهه مبارزه برای رسیدن به حقوق خود که آن را در قالب‌های مختلف از جمله استقلال، خودمختاری و فدرالیسم تعریف می‌کردند، بالاخره در اوایل دهه ۹۰ میلادی و پس از شکست ارتش عراق از نیروهای ائتلاف به رهبری آمریکا و پایان دنیای دو قطبی حاکم بر جهان پس از جنگ جهانی دوم، موفق به تأسیس یک حکومت خودمختار در سه استان اربیل، سلیمانیه و دهوک شدند. این حکومت که در فرایند یک انتخابات آزاد در شمال عراق تشکیل شده بود، تا سال ۱۹۹۴ توانست به شیوه متحد و یکپارچه اداره منطقه آزادشده را در دست داشته باشد. ولی با آغاز جنگ‌های داخلی سه ساله بین دو حزب پیروز در انتخابات سال ۱۹۹۲ این حکومت تجزیه گردید و هر کدام از دو حزب دمکرات کردستان و اتحادیه میهنی به مدت نزدیک به ده سال بر بخش‌هایی از سرزمین کردستان عراق حکم‌رانی نمودند. تا این که پس از حمله آمریکا و انگلیس به عراق در مارس ۲۰۰۳ و تحولات فراوانی که هم در سطح منطقه و هم در سطح داخلی کشور عراق پدیدار گردید، دو حزب حاکم تصمیم به ایجاد یک حکومت متحد و یکپارچه در سرزمین‌های واقع در بالای مدار ۳۶ درجه گرفتند. این مقاله درصدد است تا با رویکردی توصیفی-تحلیلی و با استفاده از منابع کتابخانه‌ای و اسنادی و بر پایه قانون اساسی آن به بیان ویژگی‌های ساختاری دولت ایالتی کردستان عراق پس از سقوط صدام و نحوه توزیع قدرت در چارچوب فضای داخلی تحت قلمرو خود بپردازد.

واژگان کلیدی: کردستان، کردها، عراق، خاورمیانه، دولت ایالتی

مقدمه

کشور عراق از زمان استقلال آن تا سال ۱۹۹۱ میلادی دارای یک سیستم تک ساخت و بسیط جهت مدیریت سیاسی فضای داخلی خویش بوده که این امر با واقعیت‌های جغرافیایی عراق یعنی تفاوت‌های ناحیه‌ای و انسانی آن هم خوانی نداشت. این کشور در طول تاریخ هشتاد ساله خود همواره با دو شکاف عمده قومی و مذهبی روبرو بوده است. شکاف عمده قومی در عراق، همان اختلافات ساختاری بین کردها و اعراب می‌باشد که از بدو پیدایش این کشور مانع عمده‌ای بر سر راه ایجاد یک ملت واحد و یکدست به شمار آمده است.

کردستان عراق با داشتن ۷۵۰۰۰ کیلومتر مربع در حدود ۱۷ درصد از سرزمین عراق را شامل می‌شود (Lazerev, 2002:3). این بخش از کشور عراق که عمدتاً مناطق شمالی و شمال شرقی این کشور را در بر می‌گیرد، با دارا بودن چیزی در حدود ۵۰ درصد از حوزه‌های نفتی و گاز این کشور (Ahmadi, 2005:71) و نیز در اختیار داشتن مبدأ و سرچشمه اکثر رودها و جریان‌های آبی عراق، نقش ژئوپلیتیکی و ژئواکونومیکی ویژه‌ای را در وقایع سیاسی این کشور داشته است.

منازعات خشونت‌آمیز بین کردها و عرب‌ها یکی از ویژگی‌های همیشگی نظام سیاسی عراق از ابتدای استقلال آن کشور به شمار رفته، به نحوی که کردها طی هشت دهه گذشته یا پیوسته در حال جنگ و یا مشغول مذاکره برای کسب خود مختاری با دولت مرکزی بوده‌اند. صرف ایجاد عراق به معنی نفی آروزی کردها برای ایجاد کشوری مستقل بود و به این ترتیب ملی‌گرایی کرد و ملی‌گرایی عراق از ابتدا خود را در تضاد شدیدی با یکدیگر یافتند. به دنبال شکست نیروهای عراقی از نیروهای ائتلاف به رهبری آمریکا پس از جنگ اول خلیج فارس در سال ۱۹۹۰، شورای امنیت سازمان ملل با تصویب قطعنامه ۶۸۸، درصدد ایجاد مناطق امنی در شمال و جنوب این کشور جهت کمک به مردم آواره بر آمد. منطقه امن کردستان عراق، سرزمین‌های واقع در شمال مدار ۳۶ درجه را شامل می‌شد که در پی آن استان‌های کردنشین سلیمانیه، اربیل و دهوک از نفوذ بغداد رهایی یافتند و کردها موفق شدند پس از برگزاری انتخابات پارلمانی به تاریخ ۱۹ مه ۱۹۹۱ یک دولت خودمختار منطقه‌ای با حضور اقلیت‌های آشوری و ترکمن در این مناطق تشکیل دهند (Mcdowell, 2004:595). بدینوسیله از سال ۱۹۹۱ تا مارس ۲۰۰۳ یعنی زمان حمله آمریکا و انگلیس به عراق، کردهای این کشور خودگردان و دارای نهادهای حکومتی مخصوص به خود بودند. که این وضعیت بعد از سرنگونی رژیم بعث نیز در قالب فدرالیسم مصوب پارلمان این کشور همچنان ادامه دارد.

نوع خاص سیستم حکمرانی که در کردستان عراق در حال تثبیت شدن است، با توجه به ویژگی‌های منحصر به فرد آن و نیز بازتاب‌هایی که ممکن است در منطقه داشته باشد، بیش از پیش نیازمند بررسی و مطالعه است. در کشوری که در طول هشتاد سال عمر خود همواره توسط اقلیت اعراب سنی مذهب به صورت متمرکز اداره می‌شده است و در قبال سایر گروه‌های قومی - مذهبی نظیر کردها و شیعیان، اغلب سیاست سرکوب و نابودی را در پیش گرفته است و نسبت به کشورهای همجوار خودش همواره چشم طمع داشته و با بیشتر آنها مشکلات مرزی و سرزمینی داشته است، اینک و در سایه یک عامل مسلط خارجی و نیز مبارزات پیوسته گروه‌های معارض داخلی، در آستانه هزاره سوم قدم در راه فدرالیسم نهاده است که در اثر آن هر کدام از گروه‌های قومی - مذهبی عراق به تناسب جمعیت و وزن ژئوپلیتیکی خود در اداره کشور و حکومت مرکزی سهم گشته‌اند. همگی این موارد، شناخت و

تجزیه و تحلیل چنین سیستمی و بررسی نحوه اداره دولت‌های ایالتی و محلی آن‌را برای همه کشورهای منطقه ضروری ساخته است.

این مقاله مبتنی بر روش توصیفی-تحلیلی بوده و روش جمع‌آوری داده‌ها و اطلاعات نیز به طور کلی بر مبنای روش کتابخانه‌ای است. در روش کتابخانه‌ای بیشتر بررسی اسناد و مدارک از جمله قانون اساسی عراق و قانون اساسی کردستان عراق، مراجعه به کتب داخلی و خارجی مربوطه، نشریات و مطبوعات، مقالات و مجلات و سایت‌های اینترنتی مورد تاکید قرار گرفته است. پس از گردآوری و طبقه‌بندی اطلاعات، تجزیه و تحلیل آن‌ها به طور عمده از طریق توصیف و مبتنی بر تفکر و منطق و استدلال صورت گرفته است.

مطالعه محیطی کشور عراق

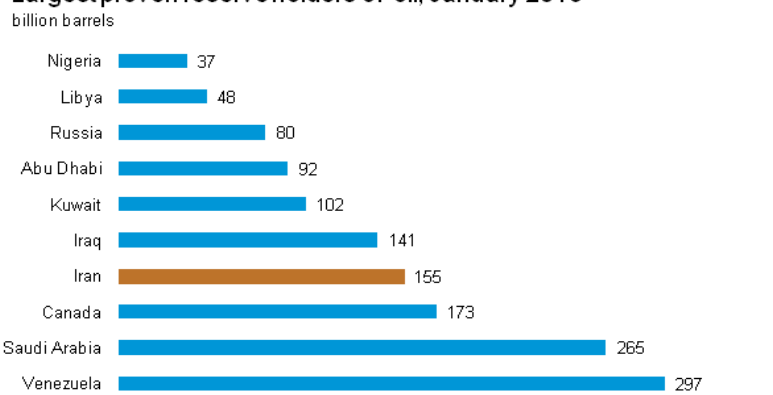
کشور عراق با ۴۳۷۰۷۲ کیلومتر مربع وسعت در جنوب غربی آسیا و در منطقه حساس خاورمیانه بین ۲۹ درجه و ۳ دقیقه تا ۳۷ درجه و ۲۲ دقیقه عرض شمالی و ۳۹ درجه و ۱۳ دقیقه تا ۴۸ درجه و ۳۶ دقیقه طول شرقی واقع شده است (National Geographical Organization, 2003:3). این کشور از شرق ۱۴۵۸ کیلومتر با ایران، از شمال ۳۳۱ کیلومتر با ترکیه، از غرب ۶۰۵ کیلومتر با سوریه و ۱۸۱ کیلومتر با اردن، از جنوب ۸۱۴ کیلومتر با عربستان و ۲۴۲ کیلومتر با کویت مرز مشترک دارد. ضمناً حدود ۵۸ کیلومتر نیز در خلیج فارس مرز دریایی دارد (Seifzade, 2000:28). با ارزش‌ترین بخش عراق که حیات اقتصادی آن در گذشته و حال مرهون آن است، بخش جلگه‌ای بین‌النهرین است. اهمیت این جلگه به علت وجود دو رودخانه بزرگ دجله و فرات است که در سرتاسر این کشور جریان دارد (Ezzati, 2002:22). این کشور تنها کشور حاشیه‌ای خلیج فارس است که کمترین ساحل را با آب‌های آزاد دارد. همین مساله یکی از مشکلات عراق از حیث اقتصادی، ارتباطی، نظامی و استراتژیک است که به گونه‌ای بر رفتارهای سیاسی-نظامی دولت عراق اثر گذاشته است (Hafeznia, 1992:27).

سرزمین عراق به لحاظ جغرافیایی از تنوع و تفاوت‌های چشم‌گیری برخوردار است. از دشت‌های آبرفتی دره‌های پایین دجله و فرات تا بلندی‌های شمالی کردستان و جنوبی بصره، تفاوت‌ها بسیار زیاد است. رسوبات ناشی از آبرفت‌ها، منطقه بین دجله و فرات را به صورت مهم‌ترین قطب کشاورزی کشور در آورده است. در مناطق شمالی که عمدتاً کوهستانی است، سرزمین‌های مرتفعی وجود دارد که بعضاً ارتفاع آنها به حدود ۳۵۵۵ متر می‌رسد. همچنین حدود ۴۰ درصد زمین‌های حاصلخیز با چراگاه‌های خوب در منطقه کوهستانی شمالی جای دارد. چیزی در حدود ۱۲ درصد از کل اراضی عراق نیز قابلیت کشاورزی دارد (Seifzade, 2000:118). به لحاظ طبیعی شمال عراق مشکلات بسیار کمتری نسبت به دیگر مناطق عراق دارد. بارندگی نسبتاً مساعد به شیوه‌های گوناگون به کمک این منطقه آمده است در حالی که میانگین بارندگی سالانه این کشور حدود ۱۵۵ میلی‌متر است، این مقدار در قسمت‌های شمالی و شمال شرقی آن بسیار بیشتر است (National Geographical Organization, 2003:5-6). به لحاظ آب‌های سطحی و رودخانه‌ها، عراق در موقعیت مطلوبی قرار ندارد. قسمت اعظم رودهای جاری این کشور از کشورهای همسایه سرچشمه می‌گیرند و همین امر موجب وابستگی بیشتر عراق به آبی شده است که از کشورهای دیگر سرچشمه می‌گیرد. دو رود بزرگ دجله و فرات که در سراسر خاک عراق جریان دارند از کوه‌های جنوب شرقی ترکیه سرچشمه گرفته و پس از عبور از ترکیه و سوریه از بخش‌های شمالی عراق وارد این کشور می‌شوند. دو رود

سیروان و زاب کوچک نیز از ارتفاعات غربی و شمال غربی ایران سرچشمه گرفته و به سوی عراق جریان می‌یابند. علاوه بر این‌ها اکثر رودهای مهم عراق جهت شمالی - جنوبی دارند که موجب وابستگی بیشتر مناطق مرکزی و جنوبی کشور به ایالت کردنشین شمالی آن گردیده است.

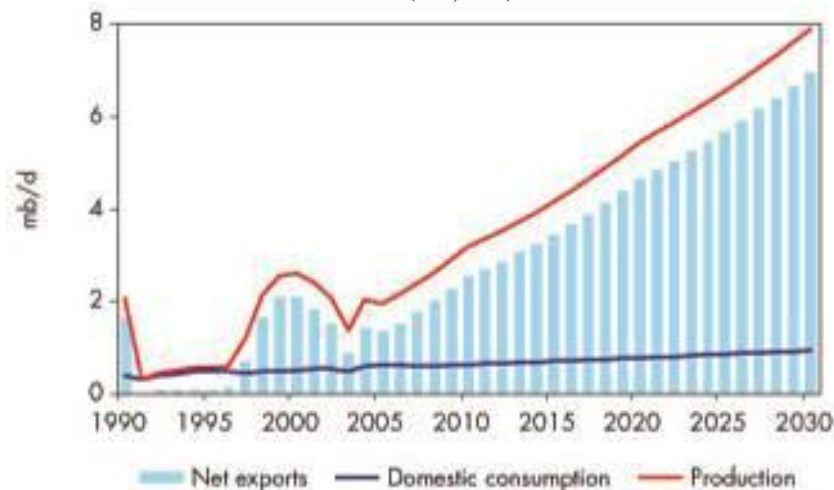
به لحاظ اقتصادی، کشور عراق مثل اکثر کشورهای منطقه خلیج فارس دارای اقتصادی تک محصولی و متکی بر صادرات نفت خام می‌باشد. نفت حدود ۶۰ درصد تولید ناخالص ملی عراق را تشکیل می‌دهد. ذخایر نفت عراق تا پایان سال ۲۰۱۴ میلادی بالغ بر ۱۴۱ میلیارد بشکه بوده است که ۱۱ درصد از کل ذخایر جهانی نفت را شامل می‌شود (نمودار ۱). عراق همچنین دارای ۱۱۰ میلیارد فوت مکعب ذخائر گاز است. چشم انداز صادرات نفت عراق تا سال ۲۰۳۰ بالغ بر هشت میلیون بشکه در روز خواهد بود (نمودار ۲).

Largest proven reserve holders of oil, January 2013

نمودار ۱: میزان ذخایر اثبات شده نفت عراق در مقایسه با دیگر کشورهای جهان

Source: (EIA, 2014)

نمودار ۲: چشم انداز تولید نفت عراق (۱۹۹۰ - ۲۰۳۰)

Source: (IEA, 2005:398)

با این وصف به رغم منابع غنی انرژی، عراق برای انتقال نفت به بازارهای بین‌المللی با تنگای ژئوپلیتیکی مواجه است. دسترسی اندک عراق به آبهای آزاد و قرارگرفتن بنادر صادرات نفت این کشور در حاشیه مرزهای ایران و نیز مالکیت مشترک بر رودخانه اروندرود، موجب شده تأمین امنیت دسترسی آزاد این کشور به نفت‌کش‌های انتقال - دهنده نفت خام در گرو همکاری دوجانبه همسایگان باشد که این خود می‌تواند نیاز به همکاری با کشورهای

همسایه را در پی داشته باشد. در واقع، مشکل عمده نفت عراق مربوط به مسیرهای صادراتی آن می‌باشد که کاملاً این کشور را به همسایگان شمالی، غربی و جنوبی خویش وابسته نموده است.

ویژگی‌های فرهنگی - قومی عراق

عراق از سه حوزه جغرافیایی با مردم کاملاً متفاوت تشکیل شده است. حوزه مرکزی آن اعراب سنی مذهب، جنوب از آن شیعیان و شمال در اختیار کردهاست. پیچیدگی و تنوع در ترکیب و ساختار جمعیتی عراق، شکاف‌های متراکم و متداخلی را در ابعاد قومی و مذهبی رقم زده است. در تقسیم بندی دینی - مذهبی، جامعه عراق از گروه‌های شیعه، سنی، مسیحی، ایزدی، شبک و صائبی تشکیل شده است. به لحاظ قومی نیز جامعه عراق ترکیبی از گروه‌های قومی کرد، عرب و ترکمن است. در کنار این تنوع، در هم تنیدگی و پیوندهای متداخل قومی - مذهبی به پیچیدگی اوضاع و احوال سیاسی و تشدید شکاف‌ها کمک کرده است. وجود کردهای شیعه، سنی، ایزدی، مسیحی با عرب‌های شیعه و سنی، ترکمن‌های سنی و شیعه، با توجه به استقرار کردهای سنی در شمال و شمال شرقی، عرب‌های سنی در مرکز و غرب، عرب‌های شیعه در جنوب، ترکمن‌های سنی در محدوده شمال شرق و شرق در هم آمیختگی مرزهای قومی را در عراق آشکار می‌سازد (Maghsoudi, 2005: 126). دو گروه قومی عمده عراق عرب‌ها و کردها هستند که اگر چه در دین با هم اشتراک دارند ولی تاریخ، زبان، نژاد، فرهنگ و آرمان سیاسی متفاوت آنها را از هم جدا نگه داشته است. به طوری که در طول مدت زمانی که از تأسیس عراق گذشته بالاترین مانع در راه وحدت این کشور، تمایز و جدایی بین اکثریت عرب و اقلیت کرد زبان بوده است.

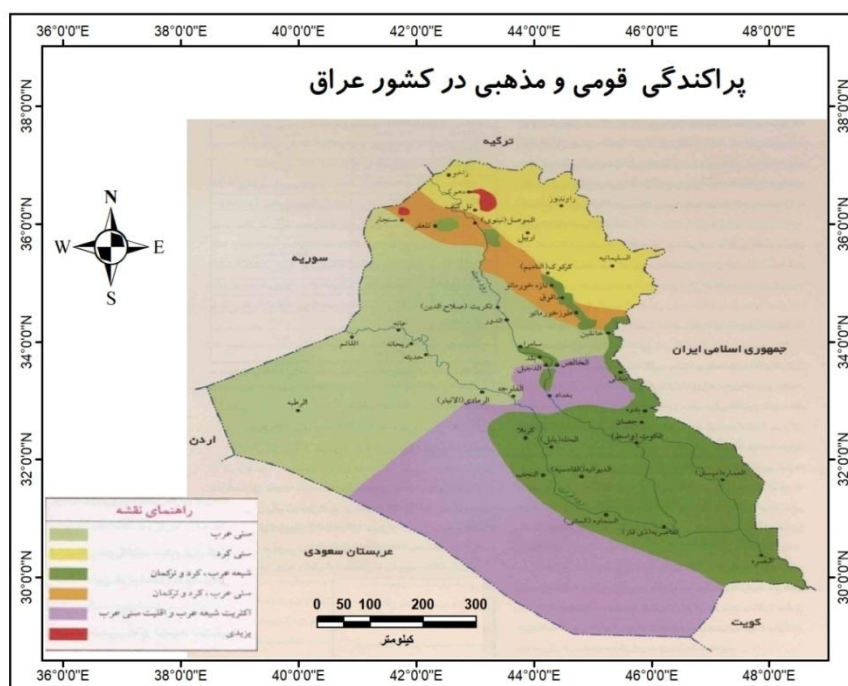
کردها عموماً در مناطق شمالی و در چهار استان سلیمانیه، اربیل، دهوک و کرکوک ساکن اند. به غیر از این چهار استان که اکثریت قریب به اتفاق مردم آن کرد هستند کردها در بخش‌هایی از استان‌های نینوا و دیاله نیز به سر می‌برند (Seifzade, 2000: 71).

در کل، کشور عراق از سه بلوک قومی - مذهبی تشکیل شده است که عبارتند از:

الف) کردها در مناطق کوهستانی و شمال عراق با زبان، فرهنگ و گرایش‌های قومی جداگانه زندگی می‌کنند که بخش مهمی از نواحی نفت خیز عراق است (Mackenzie, 1999: 386) و همچنین دارای حکومت محلی اقلیم کردستان می‌باشند. کردها حدود ۲۰ درصد جمعیت عراق را تشکیل می‌دهند که در چهار استان تحت حاکمیت اقلیم کردستان اربیل، سلیمانیه، دهوک و حلبچه و همچنین بخش‌های ی از استان‌های کرکوک، شمال موصل، دیاله و قسمت‌های ی از استان صلاح الدین ساکن هستند.

ب) بلوک دوم مذهبی در عراق اعراب سنی مذهب هستند که حدود ۲۰ درصد جمعیت عراق را تشکیل داده و در مرکز عراق ساکن هستند و از لحاظ فرهنگی بیشتر به جهان اهل تسنن و عربستان سعودی گرایش دارند.

پ) بلوک سوم مذهبی عراق، شیعیان عراق هستند که اکثریت جمعیت کشور عراق را تشکیل می‌دهند و در جنوب عراق ساکن هستند و از لحاظ مذهبی با کشور جمهوری اسلامی ایران همسانی دارند (Ghasemi, 2010: 39-44).

کردستان عراق

کردستان عراق، بخشی از مناطق کردنشین خاورمیانه به شمار می‌رود که با وسعتی معادل ۷۵۰۰۰ کیلومتر مربع از موقعیتی کم و بیش میانی و مرکزی در بین مناطق کردنشین پیرامونی برخوردار است. به عبارتی دیگر کردستان عراق به عنوان حلقه پیوندی میان کردستان ایران با کردستان ترکیه و سوریه محسوب می‌شود. این بخش از کردستان، سرزمینی است غنی و کوهستانی که از سلسله زاگرس واقع در کردستان ایران به سوی کوهستان‌های ترکیه کشیده شده است. بلندترین قله این منطقه، حصاررست^۱ در رشته‌کوه هلگورد^۲ بر سر راه سوق الجیشی هامیلتون^۳ واقع در نزدیک مرز ایران مشرف است و ۳۷۲۷ متر از سطح دریا ارتفاع دارد. رشته کوهی کم ارتفاع و عاری از درخت به نام جبل حمیرین^۴ مرز طبیعی بین سرزمین‌های کرد و عرب را در عراق تشکیل می‌دهد (Kendal, 2000: 174). شیب کوه‌های این قسمت از کردستان به سمت جنوب و جنوب غرب است و دشت‌های حاصلخیز اربیل^۵، حریر^۶ و شاره زور^۷ در پایین دست آن واقع شده‌اند. اقلیم دشت‌های کردستان، مدیترانه‌ای است و بارش باران در آن‌ها بالنسبه زیاد است اما کوهستان‌ها سرد و برفگیرند و رودهای دجله، زاب بزرگ، زاب کوچک و سیروان از آن گذشته و به سمت مناطق عرب‌نشین بین‌النهرین سفلی در حرکتند (Ezzati, 2002:330). از مجموع استان‌های عراق چهار استان کرکوک، اربیل، سلیمانیه و دهوک در خاک کردستان واقع شده‌اند. با این حال بخش‌هایی از مناطق کردنشین خارج از چهار استان فوق واقع شده‌اند. استان نینوا شامل بخش‌های کردنشین عقره، شیخان، سنجار و زمار است، استان دیاله

¹ Hasar-Rost

² Hilgurd

³ Hamilton

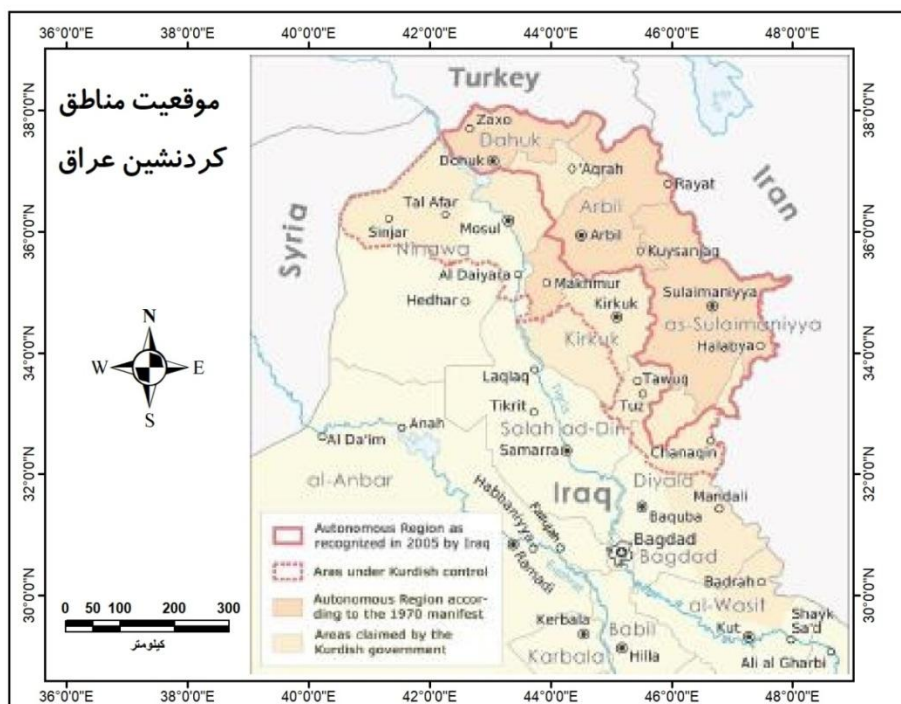
⁴ Jabal-Hamrin

⁵ Arbil

⁶ Harir

⁷ Share-Zoor

بخش‌های کردنشین خانیقین، مندلی، میدان و قره تو را شامل می‌شود و استان واسط که شامل بخش کردنشین بدره می‌باشد (Kendal, 2000: 174-175). کردستان عراق با دارا بودن ۱۷ درصد از مساحت عراق و ۲۰ درصد جمعیت این کشور موقعیت ممتازی را به لحاظ استراتژیکی در اختیار دارد. قرار گرفتن حدود ۵۰ درصد از ذخایر انرژی نفت و گاز عراق در مناطق کردنشین، در اختیار داشتن حوضه‌های بالادست اکثر رودهای جاری در عراق نظیر دجله، زاب کبیر، زاب صغیر و دیاله و نیز داشتن وضعیت اقلیمی مناسب نسبت به بقیه مناطق کشور و به تبع آن بالا بودن تراکم جمعیت در آن، و هم‌چنین عبور راههای ارتباطی زمینی و هوایی مناطق مرکزی و جنوبی عراق از کردستان به منظور ارتباط با ترکیه و سایر کشورهای اروپایی و ... همگی باعث بالارفتن وزن ژئوپلیتیکی کردستان عراق در این کشور شده است.

یافته‌ها

۱- روند شکل‌گیری دولت ایالتی کردستان عراق

با شکست سهمگینی که جنبش کرد در عراق بعد از اتمام جنگ هشت ساله ایران و عراق بدان دچار شده بود و نماد آن عملیات انفال و شیمیایی زدن شهر حلبچه بود، کمتر کسی به بقاء و تداوم آن امید داشت. در چنین شرایط و اوضاعی بود که مهاجم عراق به کویت در ۲ آگوست ۱۹۹۰ و تصمیم جامعه جهانی به اعمال تحریم‌ها و تهدید به مقابله نظامی برای عقب‌نشینی بی‌قید و شرط عراق، فرصتی اعجاز‌آمیز به جنبش کردی در عراق عرضه کرد (Mcdowell, 2004: 579). با پایان جنگ خلیج فارس و شکست ارتش عراق از نیروهای چندملیتی، ناآرامی‌های داخلی سراسر خاک عراق را فرا گرفت. سرکوب شدید ناآرامی‌ها از سوی حکومت مرکزی عراق باعث واکنش شورای امنیت سازمان ملل و تصویب قطعنامه ۶۸۸ در حمایت از مردم آواره عراق گردید. در پی تصویب این قطعنامه مناطق امنی در شمال و جنوب این کشور تحت نظارت نیروهای چند ملیتی بوجود آمد. و به دنبال آن

استان‌های کردنشین سلیمانیه، اربیل و دهوک که در شمال مدار ۳۶ درجه قرار داشتند، در عمل از نفوذ و حضور بغداد رهایی یافته و تحت حاکمیت احزاب و گروه‌های کردی قرار گرفتند (Karami, 1997:204). پس از آزادسازی این مناطق از قید نفوذ بغداد، به منظور پایان بخشیدن به هرج و مرج حاکم بر منطقه در فقدان یک تشکیلات متمرکز دولتی، یکپارچه کردن قدرت نظامی و نیروهای پیشمرگ، مقابله با تحریم‌های سیاسی- اقتصادی بغداد، ایجاد مشروعیت و مبنایی قانونی برای حکومت خودمختار کرد و در نهایت تدوین و تنظیم مجدد اهداف ملی مردم کرد، انتخابات مجلس و رهبری به تاریخ ۱۹ مه سال ۱۹۹۲ در کردستان عراق برگزار شد (Sheikh Attar, 2003:214). پارلمان منتخب مردم کردستان در تاریخ ۴ ژوئیه ۱۹۹۲ دولتی را به اسم «حکومت منطقه‌ای کردستان»^۱ برای اداره منطقه برگزید که شامل یک کابینه ۱۵ نفره مرکب از وزیرانی از احزاب اسلامی، کمونیست، آشوری‌ها و ترکمن‌ها می‌شد (Kuchra, 2000, 147). پارلمان کردستان سپس در تاریخ ۱۹۹۲/۱۰/۴ نوع ارتباط حکومت منطقه‌ای کردستان با حکومت عراق را براساس شیوه اتحادیه فدرالی در عراق اعلام کرد. در بیان نامه اعلام رسمی اتحادیه فدرالی، به اصول و قطعنامه‌ها و قوانینی استناد شده است که این حق را به ملت کرد می‌دهند که سرنوشت خود را رقم بزنند. از جمله قطعنامه ۶۸۸ شورای امنیت سازمان ملل، قطعنامه شماره ۷۱ گروه حقوق بشر سازمان ملل در سال ۱۹۹۲، بیانیه رسمی حکومت عراق و بریتانیا در سال ۱۹۲۲ به منظور تاسیس حکومت در عراق، اعلان رسمی حکومت عراق در تاریخ ۱۹۳۲/۵/۳۰ که در آن به عضویت درآمدن کشور عراق در جامعه ملل مشروط به محترم شمردن حقوق بشر به طور اعم و حقوق اقلیت‌ها به طور اخص شد (Omargol, 2002:366).

با وجود جنگ داخلی سه ساله در فاصله سال‌های ۱۹۹۴ تا ۱۹۹۷ بین دو حزب حاکم و مسلط منطقه کردستان یعنی حزب دمکرات کردستان عراق و اتحادیه میهنی که در نهایت منجر به تجزیه و تقسیم پارلمان، کابینه و نیز منطقه تحت حاکمیت گردید، ولی با این حال برخی از صاحب نظران از این دوره ۱۲ ساله حاکمیت کردها (۲۰۰۳-۱۹۹۱) با نام عصر طلایی کردها یاد می‌کنند. این تجربه دوازده ساله حکومتی، بزرگ‌ترین دوره خودمختاری داخلی تاریخ کردها بعد از جمهوری یک ساله کردستان در مه‌باد در سال ۱۹۴۵ به شمار می‌رود. رسمیت یافتن زبان کردی در استان‌های کردنشین، تأسیس چندصد مدرسه از جمله مدارس ترکمنی، آشوری و کلدانی، انتشار طیف گسترده‌ای از مطبوعات، تأسیس چندین کانال و شبکه رادیو و تلویزیونی، افزایش فزاینده تعداد پزشکان و امید به زندگی در مقابل کاهش مرگ و میر و جرم و جنایت، تسهیلات ورزشی، اعمال خود اتکایی و استقرار نظام مالیاتی منطقه‌ای، احداث کارخانه‌ها، پالایشگاه‌ها، جاده‌ها، بزرگراه‌ها، فروشگاه‌های بزرگ، هتل‌های درجه یک، گسترش تجارت مرزی، ارتقای شاخص‌های اقتصادی، برگزاری انتخابات پارلمانی با حضور اقلیت‌های قومی- مذهبی و احزاب کمونیست و اسلامی، تأسیس نظام پارلمانی با حق نمایندگی برای آشوری‌ها و ترکمن‌ها، حضور وزرای ترکمن و مسیحی در کابینه محلی، بخشی از اقدامات گسترده‌ای است که به زعم کردها در دوران طلایی انجام شده است (Maghsoudi, 2005:130-132). با این حال، می‌توان گفت که عمده‌ترین دستاورد مثبت انتخابات ۱۹ مه سال ۱۹۹۲، برای کردهای عراق، به رسمیت شناخته شدن یک چارچوب فدرال برای آینده عراق از سوی معارضین

¹ Kurdistan Regional Government (KRG)

عراقی در تاریخ ۲۷ اکتبر سال ۱۹۹۲ در شهر کردنشین صلاح الدین بود. نتیجه بی سابقه و مثبت این کنفرانس برای کردها، تصمیم به تبدیل عراق به یک دولت دموکراتیک و فدرال پس از سقوط دولت صدام بود، موضوعی که به عنوان یک منشأ مشروعیت دولت محلی کرد بدان استناد می‌شود (Garver, 1993:65).

۲- علت وجودی و ادامه بقای دولت ایالتی کردستان

جغرافی‌دانان سیاسی، مطالعه یک واحد سیاسی را در سطوح مختلف کشوری، فرا کشوری و یا درون کشوری، با بررسی علت پیدایش آن که اندیشه بنیادین تأسیس آن واحد سیاسی به شمار می‌رود، آغاز می‌کنند. واحدهای سیاسی پس از بوجود آمدن، برای بقای خود به هماهنگی و همسویی ساکنان گستره جغرافیایی خویش نیازمندند و این امر در صورتی تحقق می‌یابد که آن واحد سیاسی با علت وجودی^۱ یا اندیشه سیاسی خود، تابعیت مردم نواحی مختلف را جذب کند و هویتی فراگیر بوجود آورد (Mirhaydar, 2003:87). برای ادامه بقای یک واحد سیاسی، نیروهای مرکزگرا باید بر نیروهای مرکزگریز غلبه کنند. به نظر هارتشورن اساسی‌ترین نیروی مرکزگرا، علت وجودی یک کشور می‌باشد که ممکن است شدت و وحدت آن از وفاداری به یک رهبر مردمی یا ترس از بیگانگان تا کارکرد یک نیروی ناسیونالیسم جدید در داخل یک کشور دموکراتیک متنوع باشد.

حکومت منطقه ای کردستان به عنوان یک واحد سیاسی درون کشوری دارای «علت وجودی» مخصوص به خود می‌باشد که منجر به پایداری و ادامه بقای آن در طول هفده سال اخیر شده است. کردهای عراق از یک سو به لحاظ فرهنگ، زبان، قومیت، نژاد، تاریخ و ناسیونالیسم از عرب‌های عراق متمایز بوده و دارای مشخصه‌های فرهنگی ویژه خود می‌باشند و از سوی دیگر سیاست حکومت‌های مرکزی در عراق در طی هشت دهه اخیر همواره در راستای مهم جلوه دادن فرهنگ عربی و نفی فرهنگ و زبان کردی حرکت کرده است و این امر می‌تواند به عنوان عوامل درون‌زا و زیر بنایی در پیدایش و پایداری حکومت منطقه ای کردستان محسوب شود. همچنین استعمار داخلی کردستان عراق توسط حکومت‌های مرکزی در بغداد که با وجود منابع غنی نفت و گاز و دارا بودن رودخانه‌های مهم و پر آب و زمین‌های حاصلخیز و مراتع فراوان به یکی از عقب مانده ترین مناطق عراق تبدیل شده بود، در کنار تهدیدات بیرونی از جانب کشورهای همسایه و علی‌الخصوص تهدیدات ترکیه و رقابت‌های قدرت‌های منطقه ای برای اعمال نفوذ در آن و علایق قدرت‌های جهانی از عوامل برون‌زا و روبنایی شکل‌گیری و بقای حکومت منطقه ای کردستان به شمار می‌رود. در کل می‌توان گفت که تداوم ناسیونالیسم کردی در عراق بر احقاق حقوق پایمال شده کردها در قالب خود مختاری و فدرالیسم، در کنار برخی عوامل و نیروهای منطقه ای و بین‌المللی و تغییر در ساختار ژئوپلیتیک جهانی در نهایت به تشکیل حکومت منطقه ای کردستان انجامید.

دولت ایالتی کردستان بعد از سقوط صدام

در سال ۲۰۰۳ میلادی همزمان با حمله آمریکا و انگلیس به عراق، دو حکومت منطقه ای در کردستان عراق وجود داشت. یکی به مرکزیت اربیل و زیر نظر حزب دموکرات کردستان و دیگری به مرکزیت سلیمانیه و تحت کنترل اتحادیه میهنی کردستان، چنین وضعیتی از سال ۱۹۹۴ یعنی آغاز درگیری‌های داخلی بین دو حزب و فروپاشی کابینه

^۱Rasion detre

نخست حکومت منطقه ای کردستان پدیدار شده بود. تحولات عمده در ابعاد داخلی و منطقه ای بعد از سقوط صدام و پیدایش بازیگران جدید در عرصه رقابت‌های داخلی و همچنین فشار افکار عمومی مردم کردستان در داخل بیش از پیش زمینه را برای ایجاد یک حکومت منطقه ای متحد و یکپارچه در داخل کردستان عراق فراهم ساخت. سرانجام پس از انتخابات سراسری ۳۰ ژانویه سال ۲۰۰۵ که در آن پارلمان تازه کردستان نیز از سوی مردم استان‌های اربیل، سلیمانیه و دهوک انتخاب شد، کابینه پنجم حکومت منطقه ای کردستان که در واقع نخستین کابینه متحد و یکپارچه کردستان عراق بعد از سقوط صدام به شمار می‌رفت، به ریاست نیچیروان بارزانی در تاریخ ۲۰۰۶/۷/۵ آغاز به کار کرد (www.KRG.net.2007/9/14).

۱- ویژگی‌های ساختاری دولت ایالتی کردستان

ترکیب دولت ایالتی کردستان را می‌توان در ابعاد مختلف ساختاری به شیوه زیر مورد مطالعه و بررسی قرار داد:

- ساختار کلی

ساختار کلی حکومت منطقه ای کردستان، بر اساس قانون اساسی کردستان به شرح ذیل است:

«اقلیم کردستان، منطقه ای فدرال در داخل دولت فدرال عراق است که سیستم سیاسی آن جمهوری پارلمانی و دموکراسی بوده و بر مبنای تکثر سیاسی و انتقال مسالمت آمیز قدرت و متمایز بودن قوای سه گانه از هم قرار دارد» (Constitution of Iraqi Kurdistan, 2007, Article 1). این منطقه هم اکنون سه استان اربیل، دهوک و سلیمانیه را در بردارد ولی تعیین مرزهای اداری آن بر اساس ماده ۱۴۰ از قانون اساسی دایم عراق صورت می‌گیرد (Ibid, Article 2). در منطقه کردستان، مردم سرچشمه اصلی قدرت هستند که از طریق مؤسسات و نهادهای قانونی اعمال قدرت می‌کند و قانون اساسی اقلیم کردستان بر سایر قوانینی که از سوی حکومت مرکزی عراق صادر می‌شود، به استثنای مواردی که در ماده ۱۱۰ قانون اساسی جمهوری فدرال عراق آمده است، اولویت دارد (Ibid, Article 4). حکومت منطقه ای کردستان، پرچم ویژه خود را دارا می‌باشد که با پرچم جمهوری عراق فدرال به اهتزاز در می‌آید، و دارای سرود ملی مخصوصی نیز است و جشن ملی آن، نوروز می‌باشد (Ibid, Article 12). پایتخت آن نیز شهر اربیل است. ضمن آن که پارلمان کردستان می‌تواند شهر دیگری را به عنوان پایتخت انتخاب نماید (Ibid, Article 11). زبان‌های کردی و عربی، دو زبان رسمی در منطقه کردستان هستند و زبان‌های ترکمنی و سریانی نیز در آن نواحی که اکثریت ساکنان آن را تشکیل می‌دهند، زبان‌های رسمی خواهند بود (Ibid, Article 14). حکومت منطقه - ای کردستان برای محافظت از خود، حق نگهداری نیروی دفاعی موسوم به پیش‌مرگ را خواهد داشت که نحوه سازماندهی و وظایف و مسئولیت‌های آن بر طبق قانون معین خواهد شد و جایز نیست که خارج از قانون نیروی نظامی دیگری در آن منطقه به وجود آید (Ibid, Article 13).

در موارد ذیل، حکومت منطقه ای کردستان از اختیارات مشروع و قانونی برخوردار خواهد بود:

قبل از امضای هرگونه موافقت‌نامه میان حکومت مرکزی عراق و حکومت‌ها و گروه‌های خارجی که مرتبط با وضعیت و حقوق منطقه کردستان در حال و آینده باشد، حکومت مرکزی باید نظر حکومت اقلیم کردستان را جویا شود. همچنین حکومت منطقه ای کردستان می‌تواند در محدوده قدرت خود و در ارتباط با قوانینی که خارج از

حوزه قدرت حکومت مرکزی بغداد هستند، با حکومت‌های منطقه ای دولت های خارجی توافق نامه به امضاء برساند (Ibid, Article 9). علاوه بر این، مردم ساکن منطقه کردستان باید به نسبت جمعیت خود در تصاحب پست-ها و مقامات کلیدی حکومت فدرالی سهیم شده و در همان حال، پست‌های اداری و اجرایی ادارات فدرال در منطقه کردستان به ساکنان همان جا اختصاص یابد (Ibid, Article 10).

طبق ماده ۷۸ قانون اساسی کردستان، ساختار کلی حکومت منطقه ای کردستان در قالب یک ایالت فدرال، از سه قوه مقننه، مجریه و قضائیه تشکیل شده است. پارلمان کردستان، قوه قانونگذاری در داخل منطقه کردستان به شمار می-رود و مرجع اظهار نظر درباره مسائل سرنوشت ساز ملت کردستان بوده و اعضای آن در یک انتخابات آزاد به شیوه-ای مستقیم از سوی مردم انتخاب می‌شوند (Ibid, Articles 78-79). پارلمان کردستان علاوه بر قانونگذاری از حقوق و اختیاراتی نظیر دادن رأی اعتماد به وزرا و استیضاح آنان، نظارت بر قوه مجریه و تحقیق و تفحص از نخست‌وزیر و وزرا، برکناری نخست وزیر بعد از متهم شدن از سوی دادگاه قانون اساسی کردستان و برخوردار است (Ibid, Article 93) این امور همگی نشانه اهمیت قائل شدن برای نقش پارلمان در ساختار قدرت می‌باشد.

قوه مجریه منطقه کردستان از رئیس منطقه و هیأت وزیران که مرکب از نخست وزیر و وزرا است، تشکیل شده است. رئیس منطقه کردستان که رئیس عالی اجرایی منطقه و فرمانده کلی نیروی نظامی پیشمرگ و نماینده مردم کردستان در مراسم ملی و میهنی است و هماهنگی های لازم را در بین دستگاه‌های حکومت فدرال و حکومت منطقه کردستان ایجاد می‌کند، در یک انتخابات سراسری و به شیوه مستقیم از سوی شهروندان منطقه کردستان برای مدت چهار سال انتخاب می‌شود و انتخاب مجدد او برای بار دوم بلامانع است (Ibid, Articles 99-100). هیأت وزیران که از رئیس، نائب رئیس و وزرا تشکیل می‌شود از قدرت اجرایی و اداری در منطقه کردستان برخوردار است و تحت نظارت رئیس منطقه کردستان و وظایفش را به انجام می‌رساند. طبق قانون، کاندیدای بزرگترین فراکسیون پارلمان کردستان از سوی رئیس منطقه مأمور تشکیل کابینه می‌گردد. اعضای کابینه بعد از تأیید از سوی رئیس منطقه کردستان باید موفق به کسب رأی اعتماد نمایندگان مجلس کردستان نیز شوند (Ibid, Articles 108-110). طبق ماده ۱۱۳ قانون اساسی کردستان، هیأت وزیران منطقه کردستان از اختیارات و صلاحیت های زیر برخوردار است:

اجرای قوانین و لوایح و محافظت از امنیت داخلی منطقه کردستان و ثروت های عمومی آن.
طرح سیاست های کلی با مشارکت رئیس منطقه کردستان و اجرا نمودن آنها بعد از رضایت پارلمان.
تهیه طرح ها و برنامه های توسعه و اجرای آنها پس از اعلان نظر پارلمان.
اداره نمودن آن بخش از میادین نفت و گاز منطقه کردستان که تا تاریخ ۲۰۰۵/۸/۱۵ به لحاظ تجاری قابل بهره برداری بودند، همراه با حکومت فدرال، مشروط بر آن که درآمدهای حاصله به شیوه‌ای منصفانه و بر طبق اصولی که در ماده ۱۱۲ قانون اساسی فدرال ذکر شده‌اند، تقسیم شود.
طراحی نقشه سیاست‌های استراتژیک مربوط به توسعه میادین نفت و گاز با مشارکت حکومت فدرال و رضایت پارلمان کردستان.

تمامی امور مربوط به اکتشاف، استخراج، مدیریت، بهره برداری، بازاریابی، فروش و صادرات به سایر کشورها و ... در آن میادین نفتی که هنوز به بهره برداری نرسیده‌اند و یا قبل از تاریخ ۲۰۰۵/۸/۱۵ به لحاظ تجاری قابل استفاده نبوده، بر عهده حکومت منطقه ای کردستان است.

بر اساس ماده ۱۱۰ قانون اساسی فدرال، تمامی آن مسئولیت هایی که در حیطه اختیارات حکومت فدرال نیستند، بر عهده حکومت منطقه ای کردستان است.

به انجام رساندن صلاحیت‌ها و اختیارات مشترک میان حکومت فدرال و حکومت‌های مناطق.

تهیه و آماده نمودن بودجه عمومی منطقه کردستان.

تهیه پروژه‌ها و لوایح قانون و تقدیم آن به پارلمان کردستان.

صدور دستورات اجرایی و اداری بر اساس قانون.

انتخاب نمایندگان از منطقه کردستان برای تصدی پست های مدیر کل و بالاتر در نهادها و ادارات فدرال با رضایت پارلمان کردستان.

تشکیل و مدیریت نیروهای امنیت داخلی منطقه نظیر پلیس، نیروهای امنیتی و محافظان اقلیم کردستان (Ibid, Article 113).

در ارتباط با قوه قضاییه منطقه کردستان نیز در قانون آمده است که: این قوه مستقل بوده و از شورای قضایی دادگاه قانون اساسی، دادگاه تجدید نظر، شورای قضایی نظارت و دادگاه‌ها تشکیل می‌شود. انجمن قضایی منطقه کردستان از رئیس دادگاه قانون اساسی و یکی از معاونانش، رئیس دادگاه تجدید نظر به همراه یکی از معاونانش و رئیس هیأت نظارت قضایی تشکیل می‌شود. این انجمن اجرای امور مربوط به قوه قضاییه و نظارت بر هیأت‌های قضایی و محافظت از استقلال این قوه را بر عهده دارد. دادگاه عالی قانون اساسی کردستان نیز که اعضای آن از سوی انجمن قضایی و بعد از مشورت با رئیس منطقه کردستان و رضایت پارلمان انتخاب می‌شود (Ibid, Article 130-134) از صلاحیت‌های زیر برخوردار است:

تفسیر مواد قانون اساسی منطقه کردستان.

نظارت بر منطبق بودن لوایح و طرح های قانونی بر قانون اساسی با تقاضای رئیس منطقه کردستان یا هیأت وزیران.

تأیید نهایی نتایج انتخابات پارلمان و ریاست منطقه کردستان (Ibid, Article 137).

از آن جایی که حکومت منطقه ای کردستان به لحاظ ساختاری در بعد عمودی و جغرافیایی، غیر متمرکز است، بنابراین در رده های پایین تر نیز دارای سطوح سیاسی - اداری می‌باشد. رده های سازمانی - اداری نظام حکومتی در سطح استان، شهرستان و ناحیه در چارچوب وظایف و اختیارات تعریف شده، ماهیت کارگزاری دارند و در امور اجرایی کاملاً مستقل و در چارچوب انجمن‌های منتخب استان، شهرستان و نواحی عمل می‌کنند. بر اساس ماده ۱۴۳ قانون اساسی، هر کدام از واحدهای اداری - قضایی منطقه کردستان یعنی استان، شهرستان و ناحیه، طبق اصول عدم تمرکز اداری دارای انجمن‌های محلی خواهند بود که در انتخاباتی عمومی و بصورت مستقیم از جانب مردم انتخاب می‌شوند. انجمن‌های محلی پس از انتخاب از سوی مردم، یک هیأت اجرایی را برای اداره آن واحد اداری - جغرافیایی انتخاب می‌کنند. انتخاب استانداران و شهرداران به ترتیب توسط انجمن استان و انجمن شهرستان صورت

می‌گیرد (Ibid, Article 143). بر اساس ماده ۵۵ قانون اساسی دایم عراق، حکومت مرکزی و حکومت‌های منطقه‌ای، حق برکناری هیچ عضوی از اعضای انجمن‌های استان و شهرستان و انجمن‌های محلی را ندارد، مگر آن که به موجب قانون از طریق دادگاه به جرمی محکوم شده باشد (Constitution of Iraq, 2007: Article 55).

در مورد وظایف و اختیارات شوراهای استانی در قانون اساسی عراق چنین آمده است:

«شورای استانی، حکومت فدرال را در اجرای عملیات جاری فدرالیسم در داخل استان از قبیل بازنگری برنامه‌های سالانه و بودجه و .. کمک خواهند کرد. تأمین مالی شوراهای استان از طریق بودجه عمومی دولت است و این شوراها در عین حال می‌توانند به طور مستقل از طریق اعمال مالیات و تعرفه‌ها درآمد کسب کرده و در استان چه بصورت تنها و یا با مشارکت سازمان‌های بین‌المللی و سازمان‌های غیر دولتی و یا سایر مواردی که متناسب با قوانین فدرالیسم است مصرف کنند». بر طبق ماده ۵۷ این قانون نیز، تمام صلاحیت‌هایی را که در اختصاص دولت انتقالی عراق نیست می‌توان از طریق دولت‌های منطقه‌ای و انجمن‌های استانی در اسرع وقت اعمال کرد (Ibid, Article 56-57). نقش آفرینی سیاسی مردم و دخالت آن‌ها در تعیین سرنوشت منطقه کردستان در چارچوب فرایندهای دموکراتیک، به انتخاب رئیس منطقه کردستان، نمایندگان پارلمان کردستان، نمایندگان پارلمان فدرال و اعضای انجمن‌های استان و شهرستان به طور مستقیم، محدود می‌شود.

– ساختار شکلی و فرآیندی

حکومت منطقه‌ای کردستان از لحاظ صوری مرکب از عناصر الگوهای مختلف نظام حکومتی است. مهمترین و بارزترین نوع ترکیب ساختار این حکومت، تفوق نهادها و عناصر مدرن بر نهادها و عناصر سنتی و به عبارتی جدایی دین و سیاست از هم در هیأت کلی آن است. عمده‌ترین عناصر مدرن در حکومت منطقه‌ای کردستان که از یک سو بازتاب ضرورت‌ها و نیازهای سیاسی، اجتماعی، اقتصادی و فرهنگی جامعه امروزی کردستان در روند تکاملی آن است و از سوی دیگر منعکس‌کننده فرهنگ سیاسی مردم کردستان می‌باشد، عبارتند از:

پارلمان، رئیس منطقه، هیأت وزیران، رسانه‌ها، پلیس و نیروی نظامی و فرایندهای سیاسی و دموکراتیک.

حکومت منطقه‌ای کردستان همچنین ترکیبی از عناصر الگوهای حکومتی مختلف در نظام‌های غیر متمرکز را در فرآیندهای تفویض و کسب قدرت سیاسی و جایگاه کارکردی عناصر ساختاری نظام سیاسی به نمایش می‌گذارد. در واقع در ساختار این حکومت، عناصر فرآیندی پارلمان، دموکراسی، تمرکز زدایی، کثرت‌گرایی، جامعه مدنی و ... مشاهده می‌شود که هر کدام به نوعی از نظام‌های سیاسی تعلق دارند.

– ساختار قدرت

منظور از ساختار قدرت، بررسی ترکیب ساختاری قدرت سیاسی و اجرایی در دو بعد کانونی و فضایی مورد نظر است. در کانون و مرکز نظام سیاسی، قدرت سیاسی بین نهادهای ساختاری ملی توزیع شده است. جایگاه و نقشی که قانون اساسی برای رئیس منطقه کردستان و تا حدی پارلمان کردستان در نظر گرفته است، سبب شده ثقل قدرت سیاسی در نهاد ریاست منطقه کردستان و تا حدی پارلمان کردستان متمرکز شود. بنابراین در ساختار قدرت سیاسی حکومت منطقه‌ای کردستان، رئیس منطقه واجد قدرت بالایی است. این امر شاید بتواند اصل وحدت مدیریت را که

لازمه اداره بهینه یک دستگاه است، توجیه کند؛ خاصه آن که تمرکز قدرت سیاسی برای اداره منطقه ای که دائماً در برابر کارکرد متغیرهای متعدد و گوناگون داخلی و بین‌المللی قرار دارد و نیز تعبیه فرایندهای لازم برای پویایی اجتماعی، سیاسی به نحوی که اصل وحدت مدیریت را به صورت قانون‌مند و ناشی از اراده سیاسی مردم تجلی ببخشد، معنی دار می‌شود.

وظایف و اختیارات رئیس منطقه کردستان بر طبق فصل چهارم قانون رئیس اقلیم کردستان مصوب پارلمان محلی آن به شرح ذیل است:

پیشنهاد طرح‌ها و لوایح قانونی به پارلمان کردستان

بازگرداندن قوانین مصوب پارلمان کردستان به منظور اصلاح و بررسی مجدد به پارلمان. در این موارد، رأی نهایی با پارلمان است.

صدور فرمان همه‌پرسی و برگزاری انتخابات سراسری در حالت انحلال و یا اتمام دوره قانونی پارلمان کردستان در مدت ۱۵ روز.

دعوت اعضای پارلمان کردستان برای تشکیل اولین جلسه در مدت ۱۰ روز بعد از اعلام نهایی نتایج.

تغییر آیین‌نامه داخلی پارلمان در مدت کمتر از شش ماه به انتخابات پارلمان.

اگر منطقه کردستان و سیستم سیاسی و امنیت عمومی و مؤسسات قانون آن دچار تهدیدات بزرگی شوند به گونه‌ای که پارلمان کردستان نتواند تشکیل جلسه دهد، رئیس منطقه کردستان می‌تواند بعد از مشورت و تبادل نظر با رئیس پارلمان و نخست‌وزیر کردستان، دستوراتی را با پشتوانه قانونی صادر کند. مشروط بر این که این دستورات و فرامین در اولین جلسه پارلمان کردستان بعد از رفع تهدید مطرح شوند. در صورت عدم طرح در صحن علنی مجلس و یا رأی منفی نمایندگان به آن، حالت قانونی خود را از دست خواهند داد. عفو محکومین در حدود موازین قانون.

تصویب حکم اعدام محکومین و یا تخفیف مجازاتشان به زندان ابدی.

اعلان وضعیت فوق‌العاده در زمان‌های جنگ، اشغال، بلایای طبیعی، بیماری و یا هر حالت غیر طبیعی دیگر.

دعوت از هیأت وزیران برای نشست اضطراری در مواقع ضروری، رئیس چنین جلساتی با رئیس منطقه کردستان خواهد بود.

با رضایت پارلمان کردستان، می‌تواند به نیروهای نظامی حکومت مرکزی اجازه ورود به منطقه کردستان را بدهد.

اعزام نیروهای نظامی پیشمرگ به خارج از منطقه کردستان با رضایت پارلمان.

مأمور کردن کاندیدای بزرگ‌ترین فراکسیون پارلمان برای تشکیل کابینه و پست نخست‌وزیری. در صورتی که کاندیداهای اول و دوم فراکسیون اکثریت پارلمان کردستان موفق به تشکیل کابینه و اخذ رأی اعتماد از مجلس نشوند، رئیس منطقه می‌تواند شخص دیگری را به دلخواه خود برای تشکیل کابینه معرفی کند.

صدور فرمانی مبنی بر قبول استعفای هیأت وزیران و یا تک‌تک وزرا پس از سلب اعتماد پارلمان از آن‌ها.

برکناری وزیران با پیشنهاد نخست‌وزیر.

صدور فرمانی مبنی بر تأسیس دفاتر نمایندگی ویژه حکومت منطقه کردستان برای امور فرهنگی و اجتماعی و توسعه آن در سفارتخانه‌ها و هیأت‌های دیپلماتی اعزامی عراق در خارج از کشور. اعطای نشان سربازی به افسران نیروی نظامی پیشمرگ (محافظان اقلیم) و نیروهای امنیتی داخلی منطقه کردستان و نیز اخراج و خانه نشین کردن آن‌ها بر اساس قوانین موجود. اعطای نشان‌ها و مدال‌های ویژه بر طبق قانون. ریاست عالی اجرایی منطقه کردستان. فرمانده کل نیروهای مسلح.

ایجاد هماهنگی‌های لازم بین مؤسسات و دستگاه‌های حکومت فدرال و حکومت منطقه ای کردستان.

صدور فرمان انحلال پارلمان کردستان در موارد ذیل:

انصراف بیش از نیمی از اعضای پارلمان، به حد نصاب قانونی نرسیدن تعداد نمایندگان پارلمان برای تشکیل اولین جلسه در مدت ۴۵ روز بعد از دعوت رئیس منطقه کردستان، عدم رأی اعتماد پارلمان به هیأت وزیران برای سه بار متوالی (مواد ۹۹ و ۱۰۴ قانون اساسی منطقه کردستان، فصل چهارم قانون «رئیس منطقه کردستان» مصوب پارلمان این منطقه در ۲۰۰۵/۶/۸).

در دومین رده از ساختار حکومتی، سران قوای مقننه و قضائیه و نخست وزیر قرار دارند: قوه مقننه به عنوان قوه قانون‌گذاری در داخل منطقه کردستان، مرجع اظهار نظر درباره مسائل سرنوشت ساز ملت کردستان بوده و بخشی از قدرت سیاسی حکومت منطقه ای کردستان را در اختیار دارد. اختیارات و صلاحیت‌های پارلمان کردستان به شرح زیر است: اعلان نظر درباره مسائل سرنوشت ساز ملت کردستان عراق.

تصویب پیشنهاد اصلاح قانون اساسی منطقه کردستان با اکثریت دو سوم اعضای پارلمان، مشروط بر آن که از حقوق اساسی و آزادی‌های مندرج در آن کاسته نشود.

تصویب قوانین ویژه اقلیم کردستان و اصلاح و لغو آنها.

اصلاح روش اجرای قوانین فدرال که خارج از حیطه مشخص شده حکومت مرکزی هستند.

تصویب قوانینی که مرتبط با اختیارات مشترک حکومت فدرال و حکومت منطقه کردستان هستند.

دادن رأی اعتماد به حکومت و اعضای کابینه و سلب اعتماد از آنها با اکثریت نسبی آرای پارلمان.

اظهار نظر در ارتباط با سیاست‌های مشترک حکومت اقلیم با حکومت فدرال.

نظارت بر قوه مجریه و تحقیق و تفحص از نخست وزیر و معاون وی و تک تک وزرا.

تصویب بودجه کلی منطقه کردستان

تصویب طرح‌ها و برنامه‌های مربوط به توسعه کردستان.

تعیین مالیات‌های مختلف و اصلاح و لغو آن.

استیضاح نخست وزیر و اعضای کابینه.

طرح سوال از نخست وزیر و وزیران در صحن علنی مجلس

پارلمان کردستان می‌تواند با اکثریت نسبی آرای نمایندگان، نخست وزیر یا معاونش را بعد از متهم شناختن از سوی دادگاه قانون اساسی کردستان در یکی از حالات زیر بر کنار نماید:

کارکردن در جهت خلاف سوگند قانونی، زیر پا گذاشتن قانون اساسی و عمل نکردن بدان و افشای خیانت بزرگ از آن‌ها (Constitution of Iraqi Kurdistan, 2007, Articles 90-93).

قوه قضائیه منطقه کردستان مرکب از شورای قضایی منطقه ای و دستگاه قضایی است و دیوان عالی منطقه ای و هیأت شورا رأس هرم قضایی را تشکیل می‌دهند. این قوه کاملاً مستقل از دخالت سایر قواست و روابط آن با قوه قضائیه سایر مناطق بر اساس قانون اساسی مشخص خواهد شد (مواد ۲۳ و ۲۶ قانون اساسی دایم عراق و ماده ۱۳۰ قانون اساسی کردستان). رئیس قوه قضائیه منطقه کردستان بر اساس قانونی که در آخرین ماه سال ۲۰۰۷ در پارلمان کردستان به تصویب رسید، مستقیماً از جانب رئیس منطقه کردستان و از میان اعضای دادگاه عالی قانون اساسی انتخاب می‌شود. هیأت وزیران کردستان نیز که مرکب از رئیس، نایب رئیس و وزراست، قدرت اجرایی و اداری را در منطقه در اختیار دارد و تحت نظارت رئیس منطقه کردستان و ظایفش را که در ماده ۱۱۳ قانون اساسی کردستان ذکر شده است، به انجام می‌رساند (Ibid, Article 108).

در مجموع از تحلیل الگوی قانون قدرت در نظام حکومتی منطقه کردستان چنین بر می‌آید که: اولاً قدرت در سطح کلان ملی و حکومتی تقسیم شده است و هر کدام از قوا بخشی از قدرت را در دست دارند و ثقل قدرت در نهاد ریاست منطقه کردستان متمرکز شده است. ثانیاً با انتخاب یک حکومت پارلمانی و هیأت وزیران مسئول و پاسخگو در برابر نمایندگان پارلمان جلوی استبداد فردی را گرفته و نقش مردم را در فرایندهای سیاسی و اداری پررنگ تر نموده است. از لحاظ جغرافیایی و فضایی، به دلیل ساختار غیر متمرکز حکومت منطقه ای کردستان، الگوی پخش قدرت سیاسی در بعد فضایی به شیوه زیر است:

در مرحله بعد از قوای سه گانه مستقر در مرکز حکومت منطقه ای کردستان، انجمن های استان، شهرستان و نواحی قرار دارند که مستقیماً از جانب مردم انتخاب می‌شوند و از اختیارات اجرایی و قانون‌گذاری در سطح محلی برخوردارند.

شوراهای استانی حکومت فدرال و دولت‌های ایالتی را در اجرای عملیات جاری فدرالیسم در داخل استان از قبیل بازنگری برنامه های سالانه و بودجه و ... کمک می‌کنند. شوراهای شهرستان و نواحی نیز ضمن کمک به حکومت فدرالی، خدمات عمومی ارائه می‌دهند. این امر از طریق بازنگری بر برنامه های فدرالی در اماکن مذکور و تأکید بر تأمین نیازها و منافع محلی به طوری سالم صورت گرفته و نیازهای مربوط به بودجه محلی و جمع آوری مالیات ها و تعرفه های مربوطه را مشخص می‌کنند. همچنین عملیات اداری محلی را تنظیم و پیشنهاد طرح های محلی می‌دهند و اجرای آن‌ها را به تنهایی یا با کمک سازمان‌های بین المللی و غیر دولتی بر عهده می‌گیرند. انتخاب و عزل استاندار در هر استانی از سوی انجمن همان استان صورت می‌گیرد و حکومت فدرال یا حکومت منطقه ای کردستان نمی‌تواند استاندار و یا هر عضوی از اعضای انجمن استان و شهرستان را برکنار کند مگر آن که از طریق دادگاه ذی صلاحی به جرمی محکوم شده باشد (Constitution of Iraq, 2007: Article 55-57).

بدین ترتیب ملاحظه می‌شود که انجمن‌های استان در چارچوب مرزهای استانی و انجمن‌های شهرستان در محدوده شهرستان خود از قدرت بالایی در رتق و فتق امورات محلی برخوردارند. این انجمن‌ها از آن‌جا که به طور مستقل فعالیت می‌کنند و مستقیماً از جانب مردم در یک انتخابات سراسری انتخاب می‌شوند، منجر به پخش قدرت سیاسی و اجرایی در بعد فضایی در قلمرو حکومت منطقه‌ای کردستان شده‌اند.

- الگوی مشارکت مردم در نظام سیاسی - اداری حکومت منطقه ای کردستان

با توجه به آن که ساختار حکومت منطقه ای کردستان از نوع غیر متمرکز و فدرال است و الگوی توزیع فضایی و جغرافیایی قدرت در آن گسترش لازم را پیدا کرده است، مردم در تعیین سرنوشت سیاسی و اداری خود در سطح ملی و محلی مشارکت نموده و فرایندهای قانونی جهت مشارکت مردم در نظر گرفته شده است. بر اساس مواد قانون اساسی عراق و قانون اساسی کردستان عراق، مردم ایالت کردستان در تعیین سرنوشت سیاسی - اداری خود در دو سطح ملی و محلی به شرح ذیل مشارکت دارند:

الف) سطح ملی:

مطابق قانون اساسی کردستان عراق، مردم کردستان در تعیین سرنوشت سیاسی سطح ملی خود و انتخاب رهبران و مدیران عالی سیاسی برای اداره منطقه دخالت دارند و در موارد زیر نقش آفرینی می‌کنند:

- انتخاب نمایندگان پارلمان کردستان

مطابق اصول ۷۹ و ۸۱ قانون اساسی کردستان، نمایندگان پارلمان با رأی مستقیم مردم برای چهار سال انتخاب می‌شوند. ضمناً بر اساس ماده ۲۳ قانون اساسی کردستان ۲۵ درصد سهم کرسیهای پارلمان به زنان تعلق گرفته است.

- انتخاب رئیس منطقه کردستان

طبق ماده ۱۰۰ و ۱۰۳ قانون اساسی کردستان و ماده ۱۱ فصل چهار قانون اساسی دائم عراق، رئیس منطقه کردستان در یک انتخابات سراسری به شیوه مستقیم از سوی مردم منطقه کردستان برای ۴ سال انتخاب می‌شود و مسئولیت قوه مجریه و مسئول عالی اجرایی منطقه و فرماندهی نیروهای مسلح منطقه را عهده دار است.

- انتخاب نمایندگان پارلمان فدرال (مجمع ملی عراق)

بر اساس ماده ۳ فصل سوم قانون اساسی عراق، نمایندگان مجمع ملی در یک انتخابات سراسری و بر اساس رأی مستقیم مردم انتخاب می‌شوند. و از آن‌جا که هر عضو پارلمان فدرال نماینده ۱۰۰ هزار نفر است، بنابراین هر کدام از استان‌ها و مناطق در سراسر کشور به نسبت جمعیتی خود دارای نماینده می‌باشند.

- رفراندوم و همه پرسی

یکی از زمینه‌های مشارکت مستقیم ملت کردستان در امور سیاسی منطقه خویش مطابق ماده ۱۵۹ قانون اساسی کردستان برگزاری رفراندوم است. این ماده قانونی چنین اعلام می‌دارد که: «رفراندوم و همه پرسی از حقوق روای شهروندان کردستان به شمار می‌رود و ۲۵ درصد شهروندان کردستان که واجد شرایط رأی دادن هستند، می‌توانند بابت یک موضوع معین درخواست رفراندوم نمایند، مشروط بر آن که طبق قانون به انجام برسد».

ب) سطح محلی:

در الگوی فدرال و غیر متمرکز، مشارکت مردم در سرنوشت سیاسی خود تنها به سطح ملی محدود نمی‌شود، بلکه به علت پخش و توزیع فضایی قدرت در سطوح مختلف، نقش مردم در تصمیم‌گیری‌های مربوط به امور محلی خود بسیار حائز اهمیت است. در این الگو، رتق و فتق امور استانی و محلی از جانب انجمن‌های منتخب مردم همان محل صورت می‌گیرد و قدرت مرکزی تا حد امکان در کار آنها دخالت نمی‌کند.

مشارکت مردم کردستان در تعیین سرنوشت سیاسی خود در سطح محلی، در انتخابات اعضای انجمن‌های استان، شهرستان و نواحی نمایان می‌شود. این انجمن‌ها که در واقع یک پارلمان محلی محسوب می‌شوند، دولت‌های محلی را جهت امور اجرایی محدوده جغرافیایی خود تشکیل داده و بر کار آنها نظارت می‌کنند و در اجرای قانون اساسی فدرال و قانون اساسی منطقه کردستان با حکومت مرکزی و حکومت منطقه ای کردستان همکاری می‌کنند.

نتیجه‌گیری و دستاورد علمی-پژوهشی

با بررسی قانون اساسی اقلیم کردستان عراق که معرف خصوصیات نظام سیاسی آن است، می‌توان ویژگی‌های ساختاری زیر را برای آن برشمرد:

- نقش مردم در فرایند سیاسی

حکومت منطقه‌ای کردستان، خصلت دموکراتیک بودن را که به اعتقاد برخی‌ها از ویژگی‌های نظام‌های سیاسی جدید است، در بافت خود جای داده است. فرایندهای دموکراتیک، مکانیسم‌هایی برای مراجعه به آرای عمومی هستند که در درون حکومت تعبیه شده‌اند و نهادهای قدرت و متصدیان مناصب از طریق این مکانیسم‌ها تعیین می‌شوند. در حکومت منطقه‌ای کردستان، نهادها و کانون‌های قدرت از طریق فرایندهای دموکراتیک واگذار می‌شوند. این نهادها به شرح زیرند:

- الف) رئیس منطقه کردستان که با رأی مستقیم مردم انتخاب می‌شود (ماده ۱۰۰ قانون اساسی کردستان).
 - ب) نمایندگان پارلمان کردستان مستقیماً از سوی مردم برگزیده می‌شوند (اصل ۷۹ قانون اساسی کردستان).
 - ج) اعضای انجمن‌های استان و شهرستان و نواحی که با رأی مستقیم مردم انتخاب می‌شوند (ماده ۱۴۳ قانون اساسی کردستان).
 - د) مراجعه مستقیم به آرای مردم و برگزاری رفراندوم در امور سیاسی منطقه (ماده ۱۵۹ قانون اساسی کردستان).
 - ه) اعضای کابینه و هیأت وزیران که به صورت غیر مستقیم و از سوی رئیس منطقه و نمایندگان پارلمان تعیین می‌شوند (مواد ۹۳ و ۱۰۴ قانون اساسی کردستان).
 - و) استانداران و فرمانداران که بصورت غیر مستقیم و از سوی انجمن‌های استان و شهرستان انتخاب می‌شوند (ماده ۱۴۳ قانون اساسی کردستان).
- پس مردم کردستان عراق به طور مستقیم و غیر مستقیم در انتخاب و تعیین صاحبان قدرت سیاسی و اجرایی منطقه خود نقش اساسی دارند.

- تأثیر پذیری از ویژگی‌های عمومی ملت

تعدادی از ویژگی‌های عمومی ملت کردستان در ابعاد مختلف فرهنگی، تاریخی و سرزمینی در قانون اساسی مورد توجه قرار گرفته است و به آنها اصالت داده شده است. انتخاب زبان کردی به عنوان زبان رسمی منطقه در کنار زبان عربی (ماده ۱۴ قانون اساسی کردستان)، تأکید بر هویت اسلامی اکثریت مردم کردستان در کنار احترام به حقوق سایر ادیان و مذاهب (ماده ۷ قانون اساسی کردستان)، انتخاب عید نوروز به عنوان جشن ملی (ماده ۱۲ قانون اساسی کردستان) و کردستانی بودن شخص رئیس منطقه کردستان (ماده ۵ قانون رئیس منطقه کردستان مصوب پارلمان این منطقه) همگی اموری هستند که در قانون اساسی به آنها توجه شده که نشانه اصالت قائل شدن به احساسات مشترک ملی است (Constitution of Iraqi Kurdistan, 2007).

- به رسمیت شناختن حقوق اقلیت‌ها

اقلیت‌های قومی، دینی و مذهبی منطقه کردستان در قانون اساسی آن به رسمیت شناخته شده‌اند و از حقوق ویژه‌ای نظیر برابر حقوق شهروندی بدون توجه به نژاد، جنس، رنگ، زبان، دین و مذهب و ... (ماده ۱۸ قانون اساسی کردستان)، استفاده از زبان محلی و قومی در رسانه‌های گروهی و آموزش زبان مادری در مدارس دولتی (بند الف ماده ۱۴)، رسمی بودن زبان‌های ترکمنی و سریانی در کنار زبان‌های کردی و عربی در آن نواحی که اکثریت ساکنان آن را تشکیل می‌دهند (بند ب ماده ۱۴ قانون اساسی کردستان)، آزادی مذهبی در برگزاری مراسم، تعلیم و تربیت دینی، احوال شخصیه و احترام به حقوق دینی مسیحیان و ایزدی‌ها (ماده ۷ قانون اساسی کردستان)، اشاره به اقوام ترکمن و کلدان، آشوری، ارمنی و عرب به عنوان اقوام تشکیل دهنده ملت کردستان در کنار ملت کرد (ماده ۶ قانون اساسی کردستان)، اختصاص سهمیه منصفانه ای از کرسی‌های پارلمان کردستان به سایر اقوام ساکن کردستان (بند ب ماده ۸۰ قانون اساسی کردستان)، اختصاص سهمیه منصفانه ای از کابینه هیأت وزیران منطقه کردستان به سایر اقوام ساکن آنجا (ماده ۱۱۱ قانون اساسی کردستان)، اختصاص سهمیه منصفانه ای از کرسی‌های انجمن‌های استان و شهرستان به اقوام ساکن آن واحد سیاسی - فضایی (ماده ۱۴۶ قانون اساسی کردستان) برخوردار شده‌اند.

- به رسمیت شناختن حقوق زنان

حقوق و فرصت‌های رسمی و غیر رسمی زنان برای مشارکت در اجتماع، یکی از مهمترین شاخص‌های توسعه دموکراتیک در جوامع خاورمیانه به شمار می‌رود. زنان منطقه کردستان بر خلاف کشورهای خاورمیانه که از حقوق و آزادی چندانی در قانون اساسی و در عمل برخوردار نیستند، توانسته‌اند به یک سری از حقوق اساسی خود در قانون اساسی کردستان دست یافته و پست‌های کلیدی را در اداره حکومت حتی در سطح وزارت به دست آورده‌اند. در ماده ۲۱ قانون اساسی کردستان چنین آمده است که «زن و مرد در مقابل قانون یکسانند و نباید تفاوتی میان آنها قائل شد». حکومت منطقه کردستان تمام حقوق مدنی و سیاسی را که در این قانون و در پیمان نامه‌ها و عهدنامه‌های بین‌المللی ذکر شده و مورد تصویب دولت عراق واقع شده‌اند، فراهم می‌کند. همچنین حکومت باید تمامی موانع موجود در برابر یکسانی زن و مرد در زندگی اجتماعی، فرهنگی، اقتصادی و سیاسی آنان را از میان بردارد.

در بند «ب» ماده ۲۳ هم تعداد ۲۵ درصد کرسی‌های پارلمان کردستان و انجمن‌های استان و شهرستان و نواحی به زنان تعلق یافته است. در کابینه پنجم حکومت منطقه ای کردستان، سه وزارت خانه انفال و امور شهیدان، وزارت دولت در امور بانوان و وزارت شهرداری‌ها به زنان اختصاص یافته است (www.KRG.org-2007/9/14).

- تمرکززدایی قدرت سیاسی و اجرایی در بعد فضائی

واحدهای سیاسی فضایی در قلمرو منطقه کردستان به دلیل غیر متمرکز بودن حکومت، از قدرت سیاسی و اجرایی کافی برخوردار هستند. به عبارتی دیگر، براساس قانون اساسی، قدرت سیاسی - اجرایی در فضای جغرافیایی منطقه کردستان توزیع می‌شود. انجمن‌های استان و شهرستان و نواحی که منتخب مستقیم مردم هستند، در حکم پارلمان-های محلی از اختیارات کافی در مدیریت و رتق و فتق امور محلی برخوردارند و می‌توانند دولت‌های محلی را در حکم شوراهای اجرایی در قلمرو قانونی خود تأسیس نمایند. در بعد قانونی و در سطح روسای قوا، قدرت سیاسی - اجرایی بر اساس قانون اساسی بین سه قوه اصلی توزیع شده است و هر کدام از قوای مقننه، مجریه و قضائیه بخشی از قدرت را در اختیار دارند، هر چند که تا حدی مرکز ثقل قدرت سیاسی - اجرایی نظام حکومتی، در نهاد ریاست منطقه کردستان قرار گرفته است.

- ساختار اقتصادی آزاد

حکومت منطقه ای کردستان در چارچوب سیستم اقتصاد آزاد عمل می‌کند و زمینه را برای رقابت آزاد و قانونی فراهم می‌کند. و بر مبنای اصول اقتصادی مدرن، اصلاحات اقتصادی منطقه را در راستای تقویت زیربنای اقتصادی و توسعه و تشویق تولید و سرمایه گذاری در بخش های مختلف بر عهده می‌گیرد (مواد ۱۵ و ۱۴ قانون اساسی کردستان). در بند «ب» ماده ۱۷ نیز آمده است که «ثروت های طبیعی و منابع آب جاری و زیر زمینی و معادن پیدا و پنهان اقلیم کردستان در زمره سرمایه های ملی منطقه کردستان به شمار می‌رود و شرایط استخراج و بهره برداری از آنها بر طبق قانونی که منافع نسل های امروز و آینده ساکنان کردستان را تأمین کند، معین خواهد شد».

هر چند که حدود ۱۷/۵ درصد از بودجه ملی سالانه عراق به دولت ایالتی کردستان تخصیص می‌یابد (Leezenberg, 2006: 1)، ولی با این حال، اقتصاد کردستان به طور گسترده‌ای به صادرات نفت وابسته است و اگرچه کردستان عراق به لحاظ کشاورزی و اقلیمی وضعیت بهتری نسبت به سایر مناطق عراق دارد، ولی بیشتر تولیدات غذایی اساسی آن و سایر کالاهای مورد نیاز از خارج وارد می‌شوند. با وجود آن که کردستان عراق هنوز از تبدیل شدن به یک منطقه کلیدی صادرکننده نفت فاصله دارد، ولی بسیاری از جنبه های منفی یک اقتصاد وابسته به نفت در آن جا قابل مشاهده هستند (Vonderosten, 2006: 8).

به طور کلی، ویژگی‌های ساختاری هر حکومتی را می‌توان در ابعاد ساختار کلی، ساختار شکلی، ساختار قدرت و الگوهای مشارکت مردم بررسی نمود و از میزان اختیارات و صلاحیت های آن حکومت در سطوح داخلی، ملی و بین المللی می‌توان به ویژگی‌های کارکردی آن پی برد. ساختار کلی حکومت منطقه ای کردستان عراق در قالب یک ایالت فدرال، طبق ماده ۷۸ قانون اساسی آن از سه قوه مقننه، مجریه و قضائیه تشکیل شده است. پارلمان کردستان، قوه قانون‌گذاری در داخل منطقه فدرال به شمار می‌رود و مرجع اظهار نظر درباره مسائل سرنوشت ساز ملت

کردستان می‌باشد. قوه مجریه آن نیز از رئیس منطقه و هیأت وزیران که مرکب از نخست وزیر و وزراست، تشکیل شده است. رئیس منطقه که رئیس عالی اجرایی و فرمانده نیروهای مسلح و نماینده مردم کردستان در مراسم ملی و میهنی است، در انتخاباتی سراسری و مستقیماً از سوی شهروندان منطقه کردستان انتخاب می‌شود.

توزیع ساختاری قدرت سیاسی و اجرایی حکومت منطقه ای کردستان در بعد قانونی نیز بدین صورت است که قدرت در کانون نظام سیاسی بین قوای سه گانه توزیع شده است و تا حدی ثقل قدرت سیاسی در نهاد ریاست منطقه کردستان تمرکز یافته است و در دومین رده بعد از آن نهاد، سران قوای مقننه و قضائیه و نخست وزیر قرار دارند.

الگوی پخش قدرت سیاسی و اجرایی در بعد فضایی به دلیل ساختار غیرمتمرکز و فدرال حکومت منطقه ای کردستان به گونه‌ای است که در مرحله بعد از قوای سه گانه مستقر در مرکز، انجمن های استان، شهرستان و نواحی قرار دارند که منتخب مستقیم مردم هستند و از اختیارات اجرایی و قانون گذاری در سطح محلی برخوردارند.

References

- Abdolla, Kh. (2005). Iraq from dictatorship towards democracy, Suleymani, Y.N.K Pub.
- Abdolla, Sh. (2005). New Iraq, Suleymani, Y.N.K Pub.
- Ahmadi, K.(2005). Iraq after the fall of Bagdad, [In Persian], Tehran: Foreign affairs Ministry Press.
- Avni,A.(2007). The Version of Written Constitution of Iraqi Kurdistan, Arbil, Iraq, <http://www.krg.net>
- Carver, N. (2002). Is Iraqi Kurdistan a state?, International journal of refugee law. Oxford university. Vol:14. no:1.
- Ezati, E. (2002). The Analysis of Iran and Iraq Geopolitics, [In Persian], Tehran: Foreign affairs Ministry Press.
- Gunter, M.(1993). A defacto Kurdish state. Third word quarterly. Vol: 14. no:2.
- Hafeznia,M.R.(1992). Persian Gulf and Strategic Role of Strait of Hormuz, [In Persian], Tehran: Samt Pub.
- IEA. (2005). World Energy Outlook 2005: Middle East and North Africa Insights, P.39
- Kandal, M., & et al. (2000). Kurds, Translated by Ebrahim Yonesi, [In Persian], Tehran :Roobahan Pub.
- Karami, J. (1997). A report on the developments in northern Iraq in the 1990s, [In Persian], Defense Policy journal, N:20-21, Tehran.
- Karami, J. (1999). Iran's policy towards Iraqi Kurdistan, [In Persian], Defense Policy journal, N:26-27, Tehran.
- Kutschera, C. (2000). Movement of the kurds nation and desire for independence, Translated by: Aziz Mamle, [In Persian], paris.
- Kutschera, C. (2000). National movement of kurds, Translated by: Ebrahim Younesi, [In Persian], Tehran: Negah Pub.
- Larzief, M.C.(2002). Kurdistan and Kurd and The Causes of Crisis, Translated by Behzad Khoshhali, [In Persian], Sanandaj: Midia Pub.
- Leezenberg, M. (2006). The political economy of Iraqi Kurdistan. University of Amsterdam. (www.meed.com).
- Maghsoudi, M. (2005). Iraq after the fall of Bagdad, [In Persian], Tehran: Foreign affairs Ministry Press.
- McDowall, D. (2004). A Modern History of the Kurds, Translated by: Ebrahim Younesi, [In Persian], Tehran: Paniz Pub.
- Mir heydar, D. (2003). The foundations of political geography. [In Persian], Tehran: Samt Pub.
- Muir, R. (1975). Modern political geography. London: The Macmillan press LTO.
- Omar gol, A. (2002). Organizations of highlighting kurds international legal personality, [In Persian], Rave Journal, N:3, university of Tehran.

Seif zade,H. (2000). Iraq: Structures and Process of Political Tendencies, [In Persian], Tehran: The Center of Documents Islamic Revolution.

Sheikh Atar, A. (2003). Kurds and regional and sub-regional powers, [In Persian], Tehran: Strategic Research Center.

Vonderosten. T. (2006). Iraqi Kurdistan: a model for iraq. At: www.wadinet.de.

www.mediya.net(2007/1/21)

www.mehrnews.com(2007/7/17)

www.KRG.net (2007/9/14)

www.KRG.org (27 سپتامبر 2006)

www.institutekurde.org

www.googlemap.com

www.wikishia.com